

Diedđ. St. 15

(2017–2018)

Diedđáhus Stuorradiggái
Olles eallima eallit
Kvalitehtareforbma boarrásiidda

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta

Dearvvašvuoda- ja
fuolahusdepartemeanta

SIDOALLU

Ovdasátni	5
Čoahkkáigeassu	7
1 Ulbmil ja ulbmiljoavku	13
2 Áŋgiruššansuorggit	14
3 Čađaheapmi ja váikkuhangaskaoamit	16
4 Boarrásiidustitlaš Norgga nationála prográmma	19
5 Aktivitehta ja searvevuhta	22
6 Borramuš ja boradeapmi	29
7 Dearvvašvuodaveahki	35
8 Oktilisvuhta	42
9 Reforpma vuodđu	49

DIEĐ. ST. 15

(2017-2018)

Dieđáhus Stuorradiggái

Olles eallima eallit

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta

*Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta rávven
beaiváduvvon miessemánu 4.b.2018:s, dohkkehuvvon
stáhtaráđis seamma beaivvi. (Ráđđehus Solberg)*

ČOAHKKÁIGEASSU

Eanas boarrásat Norggas ellet buori eallima. Sii hábmejit iežaset árgabeaivvi. Sii leat aktiivvalaččat ja oassálastet sosiála searvevuodain. Sii ožžot buriid dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid go daid dárbbášit. Sii váikkuhit iežaset resurssaiguin barggus, bearrašii ja olbmáide dahje lagasbirrasii, ja dat árvvusadnojuvvo.

Buot boarrásiin berrejit ain leat dát buorit árgabeaivvit, maid dai dallego dearvašvuodta dađistaga hedjona ja almmolaš eiseválddit ferttejit veahkehit fuolahusbálvalusaiguin.

Báikkálašservodagain gávdnojit ain buorit čovdosat mat sihkarastet dan. Muhto leat ollu buorit čovdosat maid dušše muhtun suohkanat váldet atnui ja dat dat dahkkojuvvo beare soaittáhagas. Dan dihte ii šatta doarvái buorre fálaldat ja boarrásiid bálvalusaid kvalitehta variere hui ollu.

Reforpmas Olles eallima eallit leat 25 konkrehta ja geahččaluovvon čovdosa surggiin maid mii diehtit dávjá leat heittogat boarrásiid fálaldagain odne:

- boarrásiidustitlaš Norga
- aktivitehta ja searvevuodta
- borramuš ja boradeapmi
- dearvašvuodaveahki
- čatnosat bálvalusain

Reforbma lea huksejuvvon dan ala maid bargit, boarrásat, oapmahaččat, dutkit ja jodiheaddjit oidnet geavadis doaimbame. Dat mat loktejit bálvalusaid kvalitehta ja dagahit oadjebas, árvvolaš boarisvuoda. Okta ovdamearka lea ahte buot boarrásiin berre leat unnimusat diibmosaš aktivitehtafálaldat juohke beaivvi iežas beroštumiid ja áigumušaid vuodul. Nubbi ovdamearka lea ahte dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus sáhhtá álggahit servodatoktavuoda doaimma mii mobilisere eaktodáhtolaš ángiruššama. Goalmmát lea ahte boarrásat berrejit oazžut stuorit vejolašvuoda válljet maid sii háliidit borrat ja boradit earáiguin fárrolaga.

Ráđđehus lea mátkkoštan olles riikkas gávdnan dihte buriid doaimmaid. Gulahallančoahkkimat leat lágduvvon oazžun dihte ráđiid ja cealkámušaid. Leat ožžon čuohtenáre ovdamearkkaid buriid báikkálaš bálvalusaide ja fálaldagaide. Buot cealkámušat leat árvoštallojuvvon, ja ovttas ođđa dutkamiin leat dat vuodđun reformmii. Reforpmas láchččojuvvo dasa ahte boarrásat galget beassat geavahit iežaset resurssaid ja oazžut gokčojuvvot iešguđetge muttuin. Lea sáhka das ahte ráhkadit eambo boarisvuodaustitlaš servodaga gos boarrásat sáhhtet eallit buori eallima ja oassálastit searvevuodas.

Ráđđehus láchčá proseassa man bokte suohkanstivrrat gieđahallet ja dohkkehit movt reformma čovdosat sáhttet sisafievrriduvvot. Go dat lea dahkkon, ja suohkanat leat čilgen movt sii áigot hábmet čovdosiid, de álgá bargu reformma čađahemiin. Suohkanat mat nuppástuhttet reformma olis bohtet vuoruhuvvot dálá relevánta ja vejolaš ođđa várrejuvvon ortnegiid siskkobealde. Reformmaáigodat álggahuvvo ođđajagimánu 1.beaivvi 2019 ja bistá vihtta jagi iešguđet plánet, čađahan ja árvoštallan muttuiguin.

Buoremus lea ahte suohkanat ohppet nubbi nuppis ja movttiidahttet nubbi nuppi. Ráđđehus áigu áсахит nationála ja guvllolaš doarjjaapparáhtta reformmaáigodahkii, vai doarjjaapparáhta jođáneappot ja vai sihkkarastá ahte čovdosat levvet miehtá riikka, biddjojit vuogádahkii ja buot suohkanat sáhttet daid geavahišgoahhtit. Doarjjaapparáhta galgá bagadallat ja veahkehit suohkaniid plánet, hábmet ja čađahit reformma báikkálaččat. Buot suohkanat ožžot bovdehusa oassálastit oahppanfierpmádahkii gos juogadit vásáhusaid ja gos ohppet nubbi nuppis.

Olles eallima eallit bokte lea ráđđehus vuosttaš geardde čohkken ja systematiseren barggu muhtun dain suohkaniin mat leat fuobmán ođđa ja buorebut čovdosiid boarrásiid fálaldagaide. Ovttas juo álggahuvvon ja čađahuvvon ángiruššamiiguin ja doaimmaiguin, dovddaha ráđđehus Olles eallima eallit bokte ođđa ja ceavzilis politihka mii galgá sihkkarastit buot ássiide buori ja oadjebas boarisvuođa. Dat mielddisbuktá sihke buorebut bálvalusaid ja fálaldagaid, muhto maid dai servodaga gos boarrásat besset geavahit iežaset resurssaid.

Ovddeš reformmat lea dávjá leamaš vuogádagaid birra. Olles eallima eallit lea olbmuid birra. Dat mii lea deháleamos eallimis. Searvevuohhta, aktivitehta, buorre borramuš ja dearvvašvuodaveahki. Olles eallima eallit bokte galget boarrásat oažžut vejolašvuođa hálddašit iežaset eallimiid doppe gos orrot, olles eallenagi.

Boks 1.1 Guovtti dearvašvuodakonferánssa gaskkas ráhkaduvo reformma

Uvssat ráhppojuvojedje 2017 Dearvašvuodakonferánsii maid Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ja Dearvašvuodadirektoráhtta lágideigga. Olles riikkas bohte oasseváldit. Konferánsasála feaskáris guossohuvvui veaháš biebmu. Beavddi birra ja joavkkuin gávnadedje 750 boarrása, fágaolbmot, oapmahaččat, jodiheaddjit, eaktodáhtolaš organisašuvnnaid ovdasteaddjit ja eará servodataktevrrat. Gullui šurran feaskáris, ja lei stuora áŋgiruššan juo ovdal konferánssa álggii.

Jahkásaš Dearvašvuodakonferánssa lea dehálaš deaivvadanbáiki. Dán jagi konferánssa šattai álgun Olles eallima eallit ráhkadeapmái - kvalitehtareformma boarrásiidda.

Dearvašvuoda- ja fuolahusministtar Bent Høie rabai konferánssa, muitalii reformma birra mii galgá leat daid vuđolaš áššiid birra mat dávjjimusat eai doaimma boarrásiid fállaldagain: Borramuš, aktivitehta ja searvevuhta, dearvašvuodaveahki ja bálvalusaid gaskkas oktilisvuhta:

- *Jus mii fuolahit báikkálašservodagas boarrásiidda aktivitehtaid ja searvevuoda, de ii šatta dušše buoret eallin ja eambo ulbmillaš eallin oallugiidda. Mii eastadit maidai ollu dearvašvuodagivssiid, sihke fysalaš ja psyhkalaš. Dan dihte lea aktivitehta ja searvevuhta dehálaš oassi ođđa boarrásiid reformmas*
- *Boarrásat geat ožžot doarvái biepmu ja rievttis borramušaid, sis lea buoret dilli ja bissot guhkit dearvašin. Dan dihte lea buorre biebmu ja buorit borramušat dehálaš oassin ođđa boarrásiid reformmas.*
- *Árra áŋgiruššan hehte ahte dávddat vearáskit, ja ahte dearvašvuodagivssit šaddet stuorrát ja dagahit váttisin birget árgabeaivvis. Dan dihte leat buorit dearvašvuodabálvalusat dehálaš oassin ođđa boarrásiid reformmas.*
- *Lea hui dehálaš sihke sidjiide geat dárbbášit veahki, ja sidjiide geat leat oapmahaččat ahte bálvalusat leat eambo oktilaččat ja diehttevaččat. Dan dihte lea buoret oktilisvuhta ja jatkolašvuhta dehálaš oassin ođđa boarrásiid reformmas.*

Konferánssas besse oasseváldit guldalit fágaolbmuid ja dutkiid, oapmahaččaid ja geavahedjiid sátnevuoruid Olles eallima eallit fáttaid birra. Earret eará ovdanbuvttii Kåre Reitan, Stavangera suohkana eallindilálašvuodastivrra jodiheaddji iežaset proševtta Olles EALLIMA EALLIT:

«Go barga reformmain, de lei juoga maid dovden fas. Dát prošeahta lea mis leamaš Stavangeris 2010 rájes. Lea nuppástuhttinprošeahta mainna mii álggiimet máŋga jagi dás ovdal, go onniimet ahte mii fertet dustet boahtteáiggi boarrásiidfuolahusa eará ládje go dušše juolludit eambo resurssaid ja geavahit eambo ruđaid.»

Kåre Reitan beroštus lei ahte ferte árrat álgit nuppástuhttinbargguin suohkaniin dusten dihte boahtteáiggi hástalusaid:

«Go galgá rievdadit skiippa jodedettiin ovdasguvlui, de ferte leat ovdánahttinleahthu.»

Erlend Eliassen, Nygård buhcciidruovttu gievkkanhoavda Sandefjord suohkanis, muitalii movt buhcciidruovttubiebmii sáhtá leat buorre biebmii. Nygård- modeallas leat geavaheddjiid ruovttoluottadieđut guovddázis. Borramušiskadeamit čađahuvojit juohke vahkku, ja ossodagaid biebmama gulahallanolbmot čeahkinastet vahkkosaččat:

«Mii vajáduhttit olbmuid – dat lea stuorámuš boasttuvuohta. Mun ferten dávjá jáhkkihahhtit earáide ahte olbmot dat leat dehálepmosat.»

Maurtuva Vekstgård Inderøy suohkanis lea fálaldat olbmuide geain lea demeansa ja orrot ruovttus ja sin oapmahaččaide, mii doaimmahuvvo ovttas Inderøy suohkaniin ja sosiála entreprenevrraiguin, ja mat fáallet čálgodeaivvadeamiid ja pensionistapensionáhta. Maurtuva Vekstgård galgá addit buori duddema oapmahaččaide, ja galgá leat sadi gos lea buorre dilli sidjiide geain lea demeansa. Fálaldaga ovdanbuvttiiga Kjerstin Heggdal Grimstad ja Ida Stene Tangstad:

– Buorre dudden lea dudden buriin oamedovdduin

– Beivviid ulbmil lea buorre biebmii ja sosiála searvevuohta, birgehalla ja eallimokta - buorit čalbmerávkaleamit mat bissot ja vurkejuvojit rupmašii

– Lea jáhkkekemahttun maid sáhtá olahit go lea oalle ollu iešárijalašvuohta ja movttiidahttin guovddáš aktevrraid veahki bokte.

Bottuin lei oasseváldin vejolašvuohta fitnat vuovdinbevddiid luhtte ja oažžut ovdamearkkaid buriid reaidduide ja čovdosiidda.

Nuppi beaivvi lei stáhtaministtar Erna Solberg lávddi nalde:

«Mii leat bargan ollu buoridit bálvalusaid boarrásiidda. Goitge lea nu ahte boarrásiidfuolahusas beare dávjá leat buot deháleamos áššiid dáfus váilevašvuođat. Dat dahká ahte maŋemus oassi eallimis šaddá lossat ollu boarrásiidda ja sin oapmahaččaide. Dat lea duogáš dasa go mii dál álggahit barggu boarrásiid reformain.

Su maŋŋel bođii finánsaministtar Siv Jensen:

«Dál lea áigi láddan ođđasit jurddašit. Mii eat nagot sihkkut eret erohusaid boarrásiid bálvalusain departemeanta čállinbeavddis. Mii fertet hupmat singuin geat dovdet dili. Suohkaniin dat čuožžilit erohusat. Doppe gávdnojit maid dai dat buorit čovdosat.»

Konferánsa loahpahuuvui dainna ahte dearvvašvuođa- ja fuolahusministtar Bent Høie čilgii reformabarggu viidáset proseassa:

Mii bidjat rávvagiid ja reformabarggu maid oažžut 2018 giđa stuoradiggedieđáhussii. Suohkanat leat de ožžon muhtun konkrehta vuoruhansurggiid ja reaidduid čađahit daid. Ja de geavahit mii loahpa 2018 ráhkkanahhtit suohkaniid reformii. Reformma álggahuvo 2019.»

Dán rájes álggii bargu lágídit gulahallančoahkkimiid iešguđet guovlluin riikkas, oažžun dihte cealkámušaid čovdosiidda ja buriid ovdamearkkaide. Lágiduvvojedje vihtta gulahallančoahkkima reformma váldofáttáid birra:

- *Biebmu, biebman ja borransearvevuhta, Stavangeris miessemánu 30. beaivvi 2017*
- *Dearvašvuodaveahkki boarrásiidda, Bergenis geassemánu 20. Beaivvi 2017*
- *Aktivitehta ja searvevuhta, Bådådjos borgemánu 31. Beaivvi 2017*
- *Oktilisvuhta, Hamaris čakčamánu 26. beaivvi 2017*
- *Čadaheapmi ja leavvan, Stjærdalas skábmamánu 7. beaivvi 2017*

Boarrásat ja oapmahaččat, suohkaniid bargit ja jođiheaddjit, eaktodáhtolaččat, fágaolbmot ja dutkit bovdejuvvojedje. Oktiibuot ledje eambbogo 400 olbmo geat oassálaste gulahallančoahkkimiin. Oassálastiin ledje posiitiiva ruovttoluottadieđut.

«Hui somá leat mielde hábmemis reformma mii galgá čállojuvvo, ja mii ii leat vuos gárvvis.»

Buot gulahallančoahkkimiidda lea čállon čoahkkáigeassu sierra raportaide maid gávdná čujuhusas regjeringen.no.

Gulahallančoahkkimiid olis ávžžuheimmet buohkaid buktit cealkámušaid reformmii. Bohte oktiibuot mánga čuođi reivve ja e-boastta boarrásiin, oapmahaččain, bargiin, suohkaniin, berošteaddjiorganisašuvnnain, fágabirrasiin ja eará servodataktevrrain. Buot buorit ovdamearkkat ja cealkámušat čoahkkáigessojuvvojedje ja ovttahttojuvvojedje ođđaset máhtuin ja dutkanbohtosiiguin stuoradiggedieđáhusii vuodđun. Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta vieččai čieža raporta mat čoahkkáigesset máhtto- ja dutkanbohtosiid:

- Biebmu ja biebman boarrásiidda (1)
- Aktivitehta ja searvevuhta boarrásiidda (2)
- Sirdašupmi eará dikšui ja boatka pasieantadikšumis boarrásiidda (3)
- Buriid doaimmaid lávdu ja doibmiibidjan boarrásiidda (4)
- Boarrásiid oapmahaččat (5)
- Gelbbolašvuodaovdánahttin ja eavttut fágalaš buriid bargobirrasiidna suohkanlaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusain boarrásiidda (6)
- Dearvašvuodaveahkki boarrásiidda (7)

Ovta jagi bargu hábmet reformma loahpahuvo Dearvašvuodakonferánssas 2018. Doppe ovdanbuktá boarrásiid- ja fuolahusministtar Åse Michaelsen stuoradiggedieđáhusa ođđa reformma birra. Dainna álggahuvo stuoradiggedieđáhusa meannudeapmi ja bargu bidjat johtui kvalitehtareformma Olles eallima eallit.

ULBMIL JA ULBMILJOAVKU

Olles eallima eallit refoarma galgá ná váikkuhit:

- Eambo buiid eallinjagiid mas boarrásat bissot guhkibut dearvvašin, vásihit ahte sis lea buorre eallinkvalitehta, ja ahte sii eambo hálddašit iežaset eallima, seammásgo ožžot dan dearvvašvuodaveahki maid dárbašit iežaset dárbbu mielde.
- Oapmahaččat geat eai váibba badjelmeare, ja geain lea jámma árjaidjan iežaset lagamusaide.
- Bargit geat vásihit ahte sis lea buorre bargobiras, gos besset geavahit iežaset gelbbolašvuoda ja besset dahkat fágalaš buori barggu.

Ulbmiljoavku leat boarrásat badjel 65 jagi, sihke sii geat orrot ruovttus ja sii geat orrot ásahasas. Dát lea ulbmiljoavku mas leat iešguđetlágan eavttut ja stuora variašuvnnat dárbbuid ja áigumušaid dáfus.

Refoarma lea erenoamážit dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggi váste, muhto buot suorggit fertejit leat mielde ráhkadeame eambo boarrásiidustitlaš servodaga gos boarrásat sáhttet leat aktiivvalaččat ja iešheanalaččat.

2

ÁŅGIRUŠŠANSUORGGIT

Olles eallima eallit reformmas leat vihtta áŅgirusšansuorggi:

1. Boarrásiidustitlaš Norga
2. Aktivitehta ja searvevuolta
3. Borramuš ja boradeapmi
4. Dearvašvuodaveahki
5. Oktilisvuolta bálvalusain

Guhtege áŅgirusšansuorggis bidjá reformma ovdan vihtta hástalus ja vihtta čovdosa, mat čujuhit báikkálaš ovdamearkaide. Čovdosat mat ovdanbuktojuvvojit dán stuoradiggedieđáhusas, leat evttohusat rievdadusaide maid suohkanat sáhttet heivehit báikkálaš diliide ja dárbbuide ovtta eará bálvalussurggiiguin, eaktodáhtolaš surggiin ja eará aktevrraiguin báikkálašservodagas.

Reformma áŅgirusšansuorggit leat nannosit čadnon nubbi nubái. Lea nanu oktavuolta daid iešguđet fáttáid gaskkas. Beroštupmi ovtta suorgái sáhttá váikkuhit eará surggiide. Lea ovdamearka dihte bures duođastuvvon ahte aktivitehta, sihke fysalaš ja sosiálalaš, lasiha borranmiela ja čálgu. Sosiála searvevuolta dagaha buoret fysalaš ja psyhkalaš dearvašvuoda.

Reformma galgá loktet dan viđa áŅgirusšansuorggi sierra juohke ovtta ja ovttas.

Olles eallima eallit sáhttá čohkket muhtun váldofáttáide, mat oktiibuot sáhttet buktit boarrásiidda ja sin oapmahaččaide lassi ilu, eallinkvalitehta ja oadjebasvuoda árgabeaivis:

Vejolašvuolta válljet

Olles eallima eallit reformmas lea eambo válljenfriddjavuolta. Dat galgá buohkaide addit stuorit vejolašvuoda válljet bálvalusaddi (gean), beassat

mielde váikkuheame bálvalusfálaldaga sisdoalu (maid), movt dat addojuvvo (movt) ja gos ja goas bálvalus addojuvvo (gos ja goas).

Biebmoillu boarrásiidda

Olles eallima eallit lea refoarbma mii ovddida eambbo biebmoulu, beroškeahhtá orutgo ruovttus dahje buhcciidruovttus dahje buohcceviesus. Dat galgá dahkat borrama dáhpáhusan árgabeaivvis, fuolahit ahte leat eambbo borramat jándoris ja sihkkarastet buori biebmama čeahpes goahkaiguin ja báikkálaš gievkkaniiguin.

Boarrásiid dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus

Olles eallima eallit lea refoarbma boarrásiid dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa ráhkadeapmái, mas deháleamos jearaldat lea: Mii lea dutnje dehálaš? Dat galgá addit oadjebasvuoda dasa ahte oaččut veahki go dárbbášat. Dat galgá bovdet aktivitehtaide ja oassálastimii ja addit veahki nu ahte ieš birget árgabeaivvis váikko leat buohcci ja leat massán funkšuvnnaid.

Oapmahaččaid fuolahus

Olles eallima eallit lea oapmahaččaid refoarbma. Dat galgá fuolahit daid geat fuolahit earáid, ja váldet vára sis geat váldet vára iežaset lagamusain, nu ahte sii eai váibba badjelmeare. Dat galgá láchit dili nu ahte šaddá lagabut ovttasbargu oktasaš bargguin oapmahaččaid ja dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa gaskkas.

Molssaevttolaš bargoortnegat

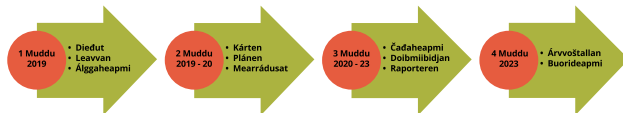
Olles eallima eallit lea refoarbma buohkaide geat barget dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas. Dat galgá inspireret gávdnat ođđa bargoortnegiid ja váldit atnui ođđa teknologijja, ođđa vugiid ja ođđa čovdosiid. Dat galgá hástalit dakkár organiseremii nu ahte šaddá eambbo jotkkolašvuoha bálvalusfálaldagas, mas leat litnáseappot sirdašumiid ja sis geat ožžot bálvalusaid, ii leat dahkamuš eambbo go muhtun olbmuiguin.

3

ČAĐAHEAPMI JA VÁIKKUHANĜASKAOAMIT

Reformmaáigodat biddjo viđa jahkái, vai oažžut eanemus lági oktasaš ovdáneami. Oktasaš álggaheapmi lea ođđajagimánu 1.beaivvi 2019, ja das leat iešguđet muttut kártemii, plánemii, čađaheapmái ja árvvoštallamii

Figur 1.2 Áigeplána

Muddu 1 Ráhkaneapmi ja álggaheapmi (2019)

Vuosttaš jagi galgá Olles eallima eallit biddjot suohkaniid ja fylkkagielddaid, dearvvašvuođaásahusaid ja almmolašvuođa áššelistui. Ráđdehus ásaha doarjjaapparáhta reformma čađaheapmái 2019-2023 áigodahkii. Doarjjaapparáhhta galgá álgovuorus gaskustit, mitalit ja inspireret

suohkaniid bidjat reformma sisdoalu áššelistui ja ovdánahttit reaidduid ja materiálahaid báikkálaš čađaheapmái. Suohkanat ožžot bovdehusa oassálastit oahppanfierpmádahkii gos sáhttet juogadit vásáhusaid ja oahppat nubbi nuppis.

Muddu 2 Kárten ja plánen (2019-2020)

Suohkaniin leat jagit 2019-2020 goas galget čovdosiid gávdnat reformmii, ja plánet movt sii áigot hábmet ja čađahit daid báikkálaččat. Lea jurdda ahte suohkanat ja fylkkagielddat kártejit iežaset dárbbuid ja hástalusaid ja politihkalaš mearrádušaid bokte dahket oaiviliid Olles eallima eallit evttohusaide. Suohkanat čoahkkáigesset iežaset mearrádušaid reformma čuovvoleami birra bušeahtas ja ekonomiiaplánas doaimmaprogrammain, ovdal go bidjet johtui reformma. Erenoamášdearvvašvuođabálvalus čuovvuluvvo dábálaš stivren- ja raporteren vuogádagain.

Muddu 3 Implementeren ja čađaheapmi (2021-2023 (2021-2023))

Go suohkanat, fylkkagielddat ja dearvašvuodaásahusat leat oaiviliid buktán reformma evttohusaide ja čilgen movt daid áigot hábmet, de álgá bargu čađahit dan báikkálaččat. Suohkanat mat nuppástuhttet reformma olis bohtet vuoruhuvvot dálá relevánta ja vejolaš ođđa várrejuvvon ortnegiid siskkobealde.

Muddu 4 Árvoštallan ja buorideapmi (2023)

Reformma galgá árvoštallojuvvo go muhtun suohkanat válljejuvvojit fárrui árvoštallandutkamii. Gaskamuttus reformmaáigodagas galgá ráhkaduvvot dutkanraporta earret eará vai sáhtta čuovvulit rievdadusaid suohkaniin, ja dárbbu mielde muddet kurssa ja váikkuhangaskaomiid geavaheami. Árvoštallandutkan loahpahuvo olles reformma boadusárvoštallamiin manjel 2023.

Reformma vuodđun lea mieđiheapmi dasa ahte buorit čovdosat gávdnojit báikkálaččat. Oallugat barget vuogádatlaččat ja bures reformma juogo ovttá dahje eanet surggiin. Lea seammás mieđiheapmi dasa ahte čovdosat eai galgga bearehaga sajustuuvot dahje lávdaduvvot earáide. Reformma galgá dan dihte láchit nu ahte suohkanat, dearvašvuodaásahusat ja earát sáhttet oahppat nubbi nuppis ja doibmiibidjat buriid ja innovatiiva bálvalusčovdosiid.

Ráđđehus áigu čađaheami birra lihtodit ovttasbarggu suohkansurggiin KS bokte. Olles eallima eallit lávdama ja doibmiibidjama ovddasvástádus biddjo Dearvašvuodadirektoráhttii mas lea stivrenlinjá fylkkamánnii. Doaimmaid čađaheami ovttasbarggus mat leat dearvašvuoda- ja fuolahussuorggi váste, čatná Dearvašvuodadirektoráhtta maidai iežas nátionála fágabirrasii lagabut šiehtadusa vuodul. Bargu boarrásiidustitlaš Norggain lea eambobo surggiidrasttideaddji, ja boahdá organiserejuvvo lagas ovttasbarggus KS:in ja gehččojuvvot oktavuodas Stáhta seniorráđi boahhteáiggiin. Doarjjaapparátta galgá reformmaáigodagas buvttihit oassálastima, ángiruššama ja aktivitehta.

Stáda bealis boahdá válđoárjavidjan leat guvllolaš dásis, gos fylkkamánnit ovttasbarget KS: in ja Buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid ovdánahttinguovddážiin (USHT), fylkkagielddaiguin ja eará guvllolaš fágabirrasiguin, ja fylkkaboarrásiidráđiin ja áigeguovdilis organisašuvnnaiguin. Reformmaáigodaga guvllolaš doarjjaapparátta boahdá doaimmahit fierpmádatbarggu, juohkit dieđuid, addit rávvagiid ja bagadallama ja veahkehit suohkansuorggi plánemis, nuppástuhttin- ja rievdadusbarggus.

Eaktu lea ahte suohkanat politihkalaš meannudemiid bokte oaiviliid buktet reformma evttohusaide, ja čilgejit movt sii áigot hábmet ja čađahit daid báikkálaččat. Dat boahtá leat lunddolaš vuoruhit dán suohkana doaibmapláνας/ ekonomijapláνας mii ođastuvvo jahkásaččat. Lea maid dai lunddolaš ahte bargu šaddat eambo boarrásiidustitlaš suohkanin guovdilastojuvvo suohkanlaš plánastrategijjas ja eará suohkan- ja fylkkaplánabargguin.

Reformma ii láže suohkaniidda ođđa gáibádusaid dahje bargguid mat dagahit lassi goluid. Ollu dain evttohuvvon čovdosiin sáhttet baicca dagahit buorebut ja eambo effektiivva bálvalusaid ja ii nu viiddis bálvalusdárbbu boarrásiin guhkit áiggi vuollái. Boarrásiidfuolahusa buorideapmi galgá vuosttažettiin gokčojuvvot suohkaniid friddja sisabođuiguin. Suohkanat mat nuppástuhttet reformma olis bohtet vuoruhuvvot dálá relevánta ja vejolaš ođđa várrejuvvon ortnegiid siskkobealde.

4

BOARRÁSIIDUSTITLAŠ NOROGGA NATIONÁLA PROGRAMMA

Dušše hukset otná bálvalusfálaldaga demográfalaš ovdáneami mielde ii boađe leat doarvái go galgá dustet ođđa boarrásiidbuolvaid. Dát dieđáhus bovde danin boarrásiid iežaset ja muđui álbmoga fárrui ráhkadit eambo boarrásiidustitlaš Norgga. Álbmoga boarásnuvvan guoská buot servodatsurggiide, márkaniidda ja sektoriidda.

Olles eallima eallimis boahotá okta váldoášši leat čuovvulit Mánja jagi - eanet vejolašvuodát - ráđđehusa strategiija boarrásiidustitlaš servodahkii, ja oažžut suohkaniid ja báikkálašservodagaid olles riikkas čađahit dan. Bargu ferte huksejuvot viiddis searvevuhtii stáhta ja suohkana almmolaš eiseválddiid, bargo- ja ealáhuseallima, priváhta aktevrraid, siviilaservodaga ja dutkan- ja

oahpahusásahusaid gaskkas. Programma galgá hástalit boarráset álbmoga leat mielde plánemis iežaset boarisvuoda ja hábmet iežaset birrasiid. Seammás šaddá dehálaš fuolahit ahte maidai dearvvašvuoda- ja fuolahussuorgi dahká iežas oasi barggus go ráhkada boarrásiidustitlaš buohcceviesuid, buhcciidruovttuid, orrunfálaldagaid ja bálvalusaid.

Boarrásiidustitlaš Norgga nationála programmas leat vihtta váldoosi:

1. Pláne iežat boarisvuoda

Demográfalaš rievvdatusaid dustemis šaddá dárbblaš hástalit álbmoga iežas eambo váldit ovddasvástádusa plánet iežas boarisvuoda. Programmas galgá danin čađahuvot diehtujuohkinkampánja mas fokus lea:

- heivehit iežas ásodaga
 - investeret olbmáide ja sosiála fierpmádagaide ja
 - bisuhit eanemus lági mielde doaimmannávcca aktiivvaláš eallima bokte

2. Boarrásiidstivrejuvvon

Suohkanat berrejit váldit fárrui boarrásiid bargui plánet ja hábmet lagasbirrasa ja báikkálašservodaga. Seniortrákk vuohki mii lea geahččaluvvon golmma iešguhtet suohkanis, čájeha movt boarrásiidráđit ieža sáhttet aktiivvaláččat oassálastit oadjebas boarrásiidustitlaš lagasbirrasa kártemis ja plánemis. Pensionistasearvvit ja boarrásat váldojit fárrui bargui. Kártema boadus čoahkkáigessojuvvo ja sáddejuvvo sihke suohkanii, ealáhuseallimii, báikkálaš organisašuvnnaide ja guovddáš eiseválddiide.

3. Nasionála fierpmádat

Norga čatná iežas Máilmmi dearvašvuodaorganisašuvnna globála boarrásiidustitlaš gávpogiid ja suohkaniid fierpmádahkii (WHO's Global Network for Age-friendly Cities and Communities), ja doarju ja koordinere báikkálaš barggu go cegge sierra nasionala fierpmádaga norgga suohkaniidda ovttasbarggus ráđđehusain ja KS:in.

Fierpmádat doarju dál birrasiid 500 báikkálašservodaga 40 riikkas ja fállá viđa jagi lágideami ja plánaproseassa hukset boarrásiidustitlaš gávpogiid ja báikkálašservodagaid. Norggas oassálastet gaskaboddosaččat Oslo ja Troandima suohkanat. Ollu suohkanat barget áššiin galgetgo searvat fierpmádahkii.

4. Searvevuohhta surggiid rastá

Ráđđehusa boarrásiidustitlaš servodaga strategiija galgá maid dai realiserejuvot nasionala dásis plánaproseassaid bokte buot surggiin ja sektoriin. Nasionala fierpmádat bovde danin searvevuodaortnegii ásaheamis, organisašuvdnaeallima, oahpahusa, dutkama ja ealáhuseallima mas ulbmil lea ráhkadit eambo boarrásiidustitlaš ásaheamis ja fitnodagaid.

5. Seniorresursa

Pensionisttaid ollislaš árvobuvttus servodahkii formála ja eahpeformála barggu bokte lea iskkadeamis meroštallojuvvon lagabui 45 000 jahkedoibmii, dahje veahá badjelaš 25 mrd. ruvdnui 2016:s. Iskkadeapmi konkludere ahte pensionisttaid potenciála lassibuktosiidda lea stuoris, ja ahte ollislaš buvttus sáhtta measta duppalastojuvvot 2030 guvlui. Eaktun lea dattege eambo ulbmillaš rekruteren, organiseren ja láchčin iešguđetlágan almmolaš ja priváhta organisašuvdnamálliid bokte

Tabell 1.1 Internationála ja báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 4.2 bovssa

Doaimbajjut	Mii	Gii
The WHO Global Network	Boarrásiidustitlaš gávpogiid ja báikkálašservodagaid fierpmádat	Máilmmi dearvašvuodaorganisašuvdna
Boarrásiidustitlaš gávpot	Oassálastá WHO Global Network:s	Oslo suohkan
Boarrásiidrádiid stuoragávpotkonferánša	Rávvejit iežaset suohkaniid oassálastit WHO Global Network:s	Bergena, Drammena, Fredrikstada, Kristiansanda, Oslo, Sandnesa, Stavangera, Romssa ja Troandima suohkaniid boarrásiidrádiit
Pop-up ásonat	Oadjebas ásonat čájehuvvo gávppeášanguovddážiis	Gávpotoassi Alna Oslo suohkanis ja Skadeforebyggende forum
Diehtjuohkinmárkanastindoallu	Boarisvuoda plánema birra	Søndre Land suohkan
Eaktodáhttuovddáš		
Seniortrákk	Boarrásiidustitlaš báikkálašservodaga plánema mielváikkuheaddjimodealla	Gávpot- ja regiovdnadutkaninstituhtha (NIBR) ja Bargodutkaninstituhtha (AFI) leat geahččalan modealla Skjebergas Sarpsborga suohkanis, Sagene gávpotoasis Oslo suohkanis ja Skotterudas Eidskoga suohkanis.
Áigodat	Lávdi juohkit gelbbolašvuoda, čovdosiid ja inspirašuvnna boarrásiidustitlaš servodaga plánemis.	Demografijačuolbma
Æra Strategic Innovation	Universally designed walking trails near city centres	18 municipalities in Telemark
18 vázzingeainnu buohkaid vástet	Guovddášlagaš vázzingeainnut mat leat universálat hábmejuvvo	18 suohkana Telemárkkus
Age Friendly Ireland	Nationála ráhkanus boarrásiidustitlaš gávpogiid ja regiovnnaid fierpmádhkii.	Dan doaimmaha Dublin City Council
The WHO Global Network	Boarrásiidustitlaš stáhtaid, gávpogiid, čoahkkebáikkiid ja báikkálašservodagaid fierpmádat olles USA:s.	Man AARP pensionistaorganisašuvdna doaimmaha
Pasieantaveahkit	Pasieantaveahkit buohcceviesus veahkehit du deaivat	Davvi-Norgga universitehtabuohcceviessu.
Doarvá boaris	Fitnodat senioraid vuodul	Davvi-Norgga universitehtabuohcceviessu.
Boarrásat veahkehit boarrásiid	Gaskkustit veahki árgabeaivvis	Klepp eaktodáhtolašguovddáš Troandima suohkanis
Mentor+	Eastadit oktovuoda boarrásiid gaskkas	Frelsesarmeen

5

AKTIVITEHTA JA SEARVEVUOHTA

Olles eallima eallit lea aktivitehta, oassálastima ja sosiála searvevuođa refoarbma. Ulbmil lea váldit vára boarrásiid gaskavuodas bearrašii, olbmáide ja sosiála fierpmádahkii ja ráhkadit buriid vásáhusaid ja deaivvademiid buolvaid rastá. Fysalaš, sosiála ja kultuvrralaš aktivitehta galgá heivehuvvot ovttaskas olbmo beroštumiide, áigumušaide ja dárbbuide. Go eallin šaddá hui hearki, de galget boarrásat oažžut vejolašvuođa ságastallat, oažžut movttiideami ja doarjaga.

Nu galget boarrásat oažžut vejolašvuođa eallit eallima - olles eallima.

Seammás čájehit ollu ruovttoluottadieđut gulahallančoahkkimiin, geavaheaddjiiskkademiin ja eará máhtus ahte dát leat suorggit gokko dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalus sáhtta buoridit iežas. Ollu boarrásat mitalit ahte sii ožžot hui unnán mánggabealálaš ja heivejuvnon aktivitehtafálaldagaid. Ollu báikkiin ii leat

eaktodáhtolaš suorggis ovttasbargu biddjon vuogádahkii.

The challenges are summarised below:

- Boarrásiid oktavuohhta lea relaterejuvnon eallindilálašvuođa rievdadusaide, eallinguoimmi jápmimii, dearvašvuođadilálašvuođa rievdamii ja doaibmandássái.
- Ii- lihkadeapmi ja aktivitehtafálaldat mii ii leat heivehuvvon individuála áigumušaide ja dárbbuide.
- Váilevaš áimmahuššan sosiála, kultuvrralaš ja eksistensiála dárbbuin
- Unnán vuogádatlaš ovttasbargu dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa ja eaktodáhtolaččaid/siviilaservodaga gaskkas
- Váilevaš deaivvadanbáikkít, seamma báikái lokaliseren ja digitála buolvaerohusat

Hástalusaid dustemii evttohit mii vihtta čovdosa, mas ulbmil lea oažžut lassu aktivitehtaid, buriid vásáhusaid ja searvevuođa: Enjoyable moments

Tabell 1.2 Local examples for inspiration, see box 4.2

Title	What	Who
My life story	Method of obtaining information about individual life histories	Norwegian Association of Occupational Therapists
Activity Dosette	Plan for daily activities for each individual	Øyane nursing home in Stavanger municipality Activity Dosette AS
Memoria	Digital communication tool based on the user's life history	Mørkved nursing home in Bøde municipality, Memoria AS
Activity companion	Seniors with dementia do activities together with volunteers	Norwegian National Association for Public Health, and about 200 municipalities
Strolling friend	Seniors with dementia go on walks with volunteers	Songdalstunet in Songdalen municipality
Cycling with MOTiview	Cycling through familiar surroundings with the aid of videos, music and sound	Several municipalities in Norway and the Nordic countries
Singing in care for the elderly	Singing as part of the daily routine in nursing homes	National Association of Folk Academies, Akershus Music Council
On the Farm	Activities in a farm environment	Around 400 On the Farm farms
Holiday with extra security	A holiday to southern Europe for those who cannot travel alone	Os municipality
Low-threshold services in the district	Different low-threshold services in the district, such as senior dances and walking groups	Vestvågøy municipality
Senior centre and cultural walker	Activities, courses and social meeting places for 60+ and a mobile cultural mediator	Kristiansand municipality

- Buorit bottožat
- Osku ja eallin
- Buolvaid deaivadeapmi
- Servodatoktavuohta
- Oktasašgeavaheapmi ja seamma báikái lokaliseren

1. Buorit bottožat

Boarrásat berrejit oažžut unnimusat ovttá diimmu aktivitehta fáldaga beaivválaččat iežaset beroštumiid, áigumušaid ja dárbbuid vuodul. Aktivitehta galgá addit buriid vásáhusaid

ja bottožiid árgabeaivvis ja arvosmahttit áiccuid ja muittuid, lihcastagaid ja oassálastima sosiála searvevuodas. Eaktun lea ahte dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus háhká dieđuid ja gelbbolašvuoda ovttaskasolbmo duogáža, beroštumiid ja eallinduogáža birra, ja geavaha dan ovttaskasolbmo dárbbuid dustemii. Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus galgá ráhkadit buriid bottožiid ja ulbmillaš aktivitehta árgabeaivvis ja bargat vuogádatlaččat dainna. Sáhtta leat sáhka sihke fysalaš, sosiála ja kultuvrralaš vásáhusain. Gávdnojit ollu ovdamearkkat suohkaniidda mat leat bidjan dán vuogádahkii, ja geat ovttasbarget eaktodáhtolaččaiguin ja báikkálašservodagain ráhkadit buriid bottožiid boarrásiidda.

2. Osku ja eallin

Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat fertejit fuolahit dan ahte ovttaskasolbmo osku- ja eallinoaidnodoaimmaheapmi ja dárbu ságastallat eksistensiála gažaldagaid birra váldojuvvo vuhtii. Norgga fuolahusásodagaid ja buhcciidruovttuid árgabeaivvis lea kultuvrralaš ja oskkolaš valljivohta, nugo muđui nai álbmogis. Vuoiŋjalaš ja eksistensiála dárbu lea oassi dan eallimis maid mii eallit. Muhtumiidda lea oskugullevašvuhta ja osku dehálaš, earáide fas eallinoaidnu oskku haga. Eatnasiidda lea goitge das sahká mii lea ulbmillaš ja mii dovdo mávssolažžan sihke árgabeaivvis ja go gieđahallá eallima stuorámuš jearaldagaid. Eksistensiála fuolahus lea danin oassin pasieanttaid ja oapmahaččaid ollislaš fuolahusas. Dárbu galgá kártejuvvot dohkálaš vuogi mielde ja seamma ládje go eará dárbbut. Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalus berre ásahtit bistevas bargovugiid ja ovttasbargat osku- ja eallinoaidnoservodagaiguin vai sáhttet dustet geavaheddjiid ja oapmahaččaid dárbbuid

Tabell 1.3 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 5.3 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Oskku- ja eallinoaidnočađaheami bargovuogit	Diehtujuohkin ja doaibmaplána geavaheddjiide - iežas osku- ja eallinoaidnočađaheapmi	Fredrikstad suohkan
Borg bismagoddi	Safeguarding spiritual needs for service users of care services - films and learning materials	Development centre for home care services and nursing homes in Nordland county
Bagadus mas vuoiŋjalaš ja eksistensiála dárbbut áimmahuššojuvvojit.	Áimmahuššat fuolahusbálvalusa geavaheddjiid vuoiŋjalaš dárbbuid - filbma ja oahppomateriála	Nordlándda ruovttubálvalusaid ja buhcciidruovttu ovdánahttinguovddáš
Ovttasdoaimban maŋemus vávttas	Oahppoprográmma mas leat fágabeaivvit, reflekšuvdnajoavkkut bargiide ja eaktodáhtolaččaide geat barget buhcciiguin ja singuin geat leat jápmime	Surnadal suohkana ovttasbargu Rindal ja Surnadal girkolaš ovttasráđiin
Vuoiŋjalaš ja eksistensiála ságastallamat servodagas gos lea rabas eallinoaidnu	Ságastallanfálaldat pasieanttaide ja oapmahaččaide	St. Olavs hospítála
Bagadus oskku- ja eallinoaidnočađaheami ovttasdoaimbama birra	Bagadus ovttasdoaimbami suohkaniid dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa ja oskku- ja eallinoaidnoservodagaid gaskkas	Oskku- ja eallinoaidnoservodagaid ovttasbargoráđđi, Norgga Risttalaš Ráđđi, Girkoráđđi ja Dearvašvuodadirektoráhtta

3. Buolvvaid deaivvadeapmi

Ráhkadiid buolvadeaivvadeamiid lea dan birra ahte ásahit árgabeaivválaš deaivvadanbáikkiid nuoraid ja boarrásiid gaskkas ja organiseret aktivitehtaid ja doaimmaid buolvvaid rastá. Dat sáhttá ovdamearkka dihte dáhpáhuvat skuvllain ja bargosajiin, dahje buhcciidruovttus ja lagasbirrasis. Buriid deaivvadanbáikkiid ráhkadeamis lea dehálaš ahte suohkanat ovdánahttet politihka ja plánaid mat láchčet dili lagabut ovttasbargui buolvvaid gaskkas. Dehálaš vuolggasadjin

buolvadeaivvadeamiide lea ahte beroštumit ja aktivitehtat eai leat vásedin buolvvaid várás. Ferte gávdnat daid rievttis ja lunddolaš deaivvadanbáikkiid ja aktivitehtaid mat leat bures báikkálaččat sajáiduvvon ja heivehuvvon. Ollu suohkanat leat dan bidjat vuogádahkii ja ráhkadan buriid buolvadeaivvadeamiid nuoraid ja boarrásiid gaskkas.

Tabell 1.4 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 5.4 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Boarrásat deaivvadit nuoraiguin - BDNprošeakta	Deaivvadanbáiki joatkkaskuvlaohppiide ja boarrásiidda gos leat iešguđetlágan aktivitehtat nugo biebmoráhkadeapmi, snihkken ja dihtor.	Byåsen joatkkaskuvla, Byåsen eaktodáhtolašguovddáš Troandima suohkanis
Buolvalávlun	Mánáidgárdemánát ja buhcciidruovttuid boarrásat lávlot dovddus sálmmaid fárrolaga maid da ieža liikojit	Buolvalávlun Lillehammer suohkanis
Pensionisttat ráhkadit skuvlabiepmu	Pensionisttat ráhkadit skuvlabiepmu ohppiide	Skage eaktodáhtolašguovddáš Overhalla suohkanis
Guldalanolmmái	Pensionisttat addet vuđolaš lohkanhárjehallama mánáide geat leat gaskkal 7-9 jagi	Eambo suohkanat Agderis
Drop – in	Nuorat geat eai leat skuvllas ja barggus leat eaktodáhtolaččat boarrásiid beaiveguovddážiis	Songdalen suohkan
Árjavidjan earáide	Skuvlla ja buhcciidruovttu ovttasbargu	Tokerud skuvla ja Stovnerskogen buhcciidruoktu Oslo suohkanis
Sihkkelastin agi haga	Sihkkeltuvra mas leat eanemusat guokte olbmo fárus ja sihkkelasti	Ollu suohkanat Norggas
Márggákkultuvrrat deaivvadanbáiki	Deaivvadanbáiki mii ovddida searvadahttima ja buoret integrerema olbmuid gaskkas geat gullet iešguđetge kultuvrraide	Sørum suohkan ovttasbarggus eaktodáhtolaš joavkkuiguin ja servviiguin
Skánlandtrimmen	Vuosttašceahki hárjehallanfálaldat buot Skániha ássiide	Skánit suohkan
Generation Games	Falástallanlágideapmi mas boarrásat, vuorrásat ja nuorat gilvalit iešguđet lágan gilvvuin	Oslo suohkan
Digitála duorastatdeaivvadeapmi	Deaivvadanbáiki vehkiide ja boarrásiidda geat dárbašit PC ja digitála mediaide veahki	Asker Eaktodáhtolašguovddáš ja Kulturhjørnet Askera kulturviesus Asker suohkanis

4. Servodatoktavuohta

Dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalus berre árvoštallat ásahit servodatoktavuođa doaimma, mii sáhtta leat dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa čanastat ja koordináhtor lagasbirrasa, bearraša ja oapmahaččaid ja earáid guvlui báikkálašservodagas. Servodatoktavuođa ulbmil lea mobiliseret eaktodáhtolaš árjabidjama dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusas ja nannet

mánáidgárddiiguin, organisašuvnnaiguin ja siviilaservodagain. Vásáhusat suohkaniin mat leat ásahan dán doaimma, čájehit ahte leat stuora vejolašvuodát ovttasdoaibmamii ja eaktodáhtolaš ángiruššamii báikkálašservodagas. Dát leat resurssat mat buoremusat luovvanit vuogádatlaš rekrutereren, organiseren, bagadallan barggu ja čielga ovttasbargošiehtadusaid bokte.

Tabell 1.5 Báikkálaš ovttasbarggu mat galget inspireret, geahča maidai 5.5 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Ovttasbargu suohkana ja eaktodáhtolaččaid gaskkas	Eaktodáhtolaškoordináhtor gii bidjá almmolaš ja eaktodáhtolaš surggiid gaskasaš ovttasbarggu vuogádahkii.	Drammen suohkan
Med hjerte for Arendal	Koordináhtor gii lea čanastahkan almmolaš suorggi ja eaktodáhtolaš organisašuvnnaid gaskkas.	Arendal suohkan, KS Agder ja vihtta eaktodáhtolaš organisašuvnna
Nedre Eiker koordinere	Eaktodáhtolaškoordináhtor gii mobilisere ja čuovvula eaktodáhtolaččaid	Nedre Eiker suohkan
Áigi skeanjan	Koordináhtor gii organisere eaktodáhtolaččaid geat addet fuolahusa pasieanttaide geaid eai vuordde guhká eallit	Sandefjord suohkan ja Buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid ovdánahttinguovddáš Vestfoldas
Mielalaš ja friddja	Eaktodáhtolaččat beaiveaktivitehtafáldagas gos leat olbmot geain lea demeansa, ožžot vuogádatlaš čuovvoleami	Veglo beaiveaktivitehtaguovddáš Førde suohkanis
Skuvlla ja buhcciidruovttu ovttasbargu	Eallinmoktakonsuleanta gii ásaha ovttasbarggu earret eará skuvlla ja buhcciidruovttu gaskkas.	Sentrum buhcciidruoktu ja Bådådjo joatkkaskuvla Bådådjo suohkanis
Aktiiva seniorafierpmádat - Aktiivvat fárrolaga	Fierpmádat bálvalusaid, eaktodáhtolašguovddáža ja joatkkaskuvlla gaskkas	Eaktodáhtolašguovddáš ja Vennesla suohkan
Eaktodáhtolašvuođakoordinerema oahpahus	Eaktodáhtolaškoordináhtora fágaidrasttildeddji oahpahus fuolahusbálvalusas	Verdighetssenteret Bergenis ja Oslos

5. Oktasašgeavaheapmi ja seamma báikkái lokaliseren

Buhcciidruovttut ja fuolahusásodagat berrejit huksejuvot nu ahte dat šaddet integrerejuvvon oasis báikkálašbirrasis, áinnas dakkárat main leat oktasaš deaivvadanbáikkít ja ránnjávuohta buolvaid ja doaimmaid rastá. Ollu lagasbirrasiin váilot báikkálaš deaivvadanbáikkít. Oktasašgeavaheapmi lanjain lámhá vuodu oktasaš aktivitehtaide, eahpeformálalaš

čoahkkimiidda ja lotnolas resursaávkkástallamii.

Fuolahusguovddáža fálaldagaid rahpan, maid dai earáide lagasbirrasis, addá buoret eallima sidjiide geat orrot doppe, ja maid dai buoret fálaldaga muđui suohkana ássiide.

Tabell 1.6 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, gehča maid dai 5.6 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Studeantat fárrejit sisa	Studeanttaide fállujuvvo hálbbes ášodat ja borramuš jus bidjet moadde diimmu sosiála aktivitehtaide sidjiide geat orrot doppe	Braarudtoppen ja Ásentunet fuolahusásodagat Hortena suohkanis
Dearvašvuoda- ja aktivitehtaguovddáš	Guovddáš fállá aktivitehtaid ja fálaldagaid buot ássiide suohkanis	Bråta dearvašvuoda- ja aktivitehtaguovddáš Nedre Eiker suohkanis
Rabas buhcciidruoktu - deaivvadanbáiki lagasbirrasis	Buhcciidruovttut galget leat deaivvadanbáikkít lagasbirrasis kafeaiguin, kulturfálaldagaiguin jna	Girku Gávpotmišuvdna
Kulturviessu ja fuolahusguovddáš	Buhcciidruovttusajiin ja fuolahusásodagain lea seamma uskkádat go kulturviesus gos lea girjerájus, činu, teáhter- ja konseartasála, fálástallanhála ja vuojudanrusttet	Tysværtunet aktivitehta- ja fuolahusguovddáš Tysvær suohkanis
Lagasrámbuvra mii doaibmá bálvalusguovddážiin ja deaivvadanbáikin	Lagasrámbuvra mii doaibmá sosiála arenan, gos boarrásat leat dehálaš ulbmiljoavkun	Ullensvang, Vingrom ja Návuoana suohkanat
Aktivitehtapárka	Olgoáibmofalástallan ja aktivitehtapárka buohkaide Melhus guovddážiis	Buen fuolahusguovddáš Melhus suohkanis

BORRAMUŠ JA BORADEAPMI

Olles eallima eallit refoalmas lea eambo biebmoillu. Ulbmil lea ráhkadit buriid boradanvásáhusaid ja unnidit váilebiebmama. Buorre borramuš lea vuodđun buori dearvvašvuhtii ja eallinkvalitehtii olles eallima. Boarrásat galget oažžut álbmás borramuša mii sihke orro njálggat, hako bures ja mas lea buorre máhku. Borramuš galgá heivehuvvot ovttaskasolbmo dárbbuide ja guossohuvvot hávskes rámmain. Boarrásat berrejit oažžut vejolašvuoda válljet maid áigot borrat, ja goas áigot borrat ja juogadit buori borramuša earáiguin.

Nu galget boarrásat oažžut vejolašvuoda eallit eallima - olles eallima.

Biebmu ja borramušat boarrásiid gaskkas leat maŋemus jagiid biddjon áššelistui Norggas. Goitge orru leamen stuora erohus dan gaskkas maid dearvvašvuodaieiseválddit rávvejit ja dan mii ollu boarrásiidda fállujuvvo.

Gulahallančoahkkimiid ruovttoluottadieđut ja gelbbolašvuoha dán suorggis orru čájeheamen ahte eai buot boarrásat oaččo áimmahuššot iežaset vuđolaš dárbbuid bibmui, biebmamii ja buriid boradanvásáhusaide.

Váldohástalusaid čoahkkáigeassu lea:

- Váilevaš vuogádatlaš čuowoleapmi
- Váilevaš sosiála searvevuoha ja unnán deaddu boradanbirrasiidda
- Moadde boradeami ja beare guhkes idjafástu
- Unnán valljivohta ja válljenfriddjavuoha
- Guhkes gaska buvttadeami ja guossoheami gaskkas

Hástalusaid dustemii evttohuvojit vihtta čovdosa, main ulbmil lea unnidit váilebiebmama ja ráhkadit buriid biebmo- ja boradanvásáhusaid ovttaskasolbmui

- Buorre boradeapmi
- Borranáiggit
- Válljenfriddjavuohta ja variašuvdna
- Vuogádatlaš biebmanbargu
- Báikkálaš gievkkan ja gelbbolašvuota

1. Buorre boradeapmi

Buori boradeamis galgá leat álbmás biebmu mii orro njálggat, hakso bures ja mas lea buorre máhku. Borramuš ja boradeapmi galgá heivehuvvot ovttaskasolbmo eavttuide ja dárbbuide ja guossohuvvot hávskes rámmas. Dat mearkkaša ahte biebmu galgá sisdoallat doarvái ja rievttis energiija ja biebmoávdnasiid ja seammás addit borranmiela ja lea njálggat olggosoidnit, vai dat aktivere áiccuid.

Berre láchčojuvvot sosiála boransearvevuota sidjiide geat dan

Tabell 1.7 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 6.2 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Mávssolaš boradanbottut	Buorre biebmu ja hávskes birrasat mat leat heivehuvvon ovttaskas ássi mielde	Døli dikšun- ja fuolahusguovddáš Nittedal suohkanis, Blidensol buhcciidruoktu Stavanger suohkanis ja Nygård orrun- ja dikšunguovddáš Sandefjord suohkanis
Čoahkkoheivehuvvon biebmu	Dutkanvuđot prošeahta mii ovddida vugiid ja reaidduid čoahkkoheivehuvvon biebmo fállui buhcciidruovttu ássiide ja sidjiide geat orrot ruovttus	Sandnes suohkan
Suohtas ja searvevuota borademiin	Dearvašvuodaguovddáš gos lea ruovttu liekkus, liegga ja oadjebas miellaláhki	Åfjord dearvašvuodaguovddáš Åfjord suohkanis
Granitten kafé & spiseri	Deaivadanbáiki buot gávpotoasi ássiide	Grorud gávpotoassi Oslo suohkanis
Báikkálaš deaivadanbáiki boradeapmái	Sosiála ja kultuvrralaš fáldat mas leat biebmo guossoheapmi buohkaide geat dan háliidit	Tyholmen eaktodáhtolašguovddáš Arendal suohkanis
Oktasaš boradeapmi	Boransearvevuoda fáldat	Boarrásiidguovddáš Oslo suohkanis
Borranolmmái ja borramušolmmái	Fáldat mii láchčá nu ahte aktonas boarrásat ožžot muhtuma geainna boradit fárrolaga	Horten ja Bergen suohkanat
Oktasašborran ruovttuorru boarrásiiguin	Ruovttubuohttedikšun borada fárrolaga boarrásiiguin geain lea riska váilebiebmama oažžut	Hamar, Oslo ja Rælingen suohkanat

háliidit, galget deaivvadanbáikkit gos sáhttá earáiguin boradit fárrolaga. Borranolbmát lea ovdamearkan movt suohkanat sáhttet lámhit dili dasa.

2. Borranáiggit

Dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusain berre leat ambišuvdna dat ahte boarrásat geain lea dárbu biebmo- ja biebmanveahkkái, galget oažžut fálladaga mii heivehuvvo boarrásiid iežaset boradanritmii. Boradeamit berrejit juhkkovuvot jámmat beaivvi ja eahkeda mielde, ja ii berre mannat

eambbogo 11 diimmu eahkes- ja iđdesboradeami gaskkas. Leat mángga suohkana mat leat rievddadan boradanritmmaid iežaset dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusain buriid bohtosiiguin. Dábálaš ruovttoluottadiehtu dain suohkaniin lea ahte boarrásat leat losson ja sis lea buorránan biebmandilálašvuohta. Dasa lassin leat rievddadusat dagahan ahte lea eambo áigi boradeamiide, eambo jaska lea eahkes, buoret oađđin ja eambo áigi aktivitehtaide ovdalgaskabeaivvi.

Tabell 1.8 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maidai 6.3 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Rievddaduvvon boradanáiggit	Rievddadan áiggi goas guossohit gaskabeivviid, ásahan lunšša ja eahkesboradeapmi lea mañiduvvon mañjelii	Björkelia orrunkollektiiva Gjøvik suohkanis, Døli dikšun- ja fuolahusguovddáš Nittedal suohkanis, Nannestad buhcciidruoktu Nannestad suohkanis, Gávuona buhcciidruoktu Álttá suohkanis ja Biertavári buhcciidruoktu Gáivuona suohkanis ja Hovli buhcciidruoktu Søndre Land suohkanis
Njealját boradeapmi	Álggahan njealját boradeami buhcciidruovttu ássiide	Stange suohkan
Unnidan idjafásttu buhcciidruovttus	Boradeamit leat geavaheaddjidárbbuid kártema vuođul mañiduvvon mañjelii, ja idjafástu lea oaniduvvon	Time suohkan

Tabell 1.9 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 6.4 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Ovttasbargu fálu birra	Fállu ráhkaduvo buhcciidruovttus ovttas boarrásiiguin. Beaivválaččat stuora välljenfriddjavuohta ja dávjá ođasmahttin fálus	Gloppen fuolahusguovddáš Sandane suohkanis
Fállu - fárrui váldin geavahas	Gievkkanhoavda váldá fárrui boarrásiid fáloplánemis	Sundheim orrun- ja hárjehallanguovddáš Nord-Fron suohkanis
Sámi biebmu boarrásiidda	Girji mas oahpásnuvvá sámi árbevirolaš biepmuide	Divttasvuona demeansasearvi Divttasvuona suohkanis
APPETITT	Applikašuvdna Appetitus neahttabrehttii galgá dahkat ahte šaddá álkibut plánen borademiid	Oslo universitehta, Dearvašvuoda ja servodaga instituhtta
Elektrovnalaš fállu	Elektrovnalaš čovdosat maiguin dinggo biepmu ruovttuorruide vai lasiha välljenfriddjavuođa ja máškitvuoda fáladagas	Namsos ja Troandima suohkanat

3. Välljenfriddjavuohta ja variašuvdna

Guhtege ferte eanemus lági mielde oažžut vejolašvuoda áimmahuššat iežas biebmoárbevieruid ja borrandábiid dasa mii guoská fállu, boradanáiggiide ja geainna háliida boradit fárrolaga. Dat mearkkaša ahte dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus berre váldit vuhtii individuála áigumušaid ja dárbbuid. Vuogádatlaš kárten sáhtá vuodđun heivehuvvon biebmofáladaga hábmemii ja sihkkarastit stuorát valljivuoda ja variašuvna biepmus ja borademiin guhtege olbmui.

Tabell 1.10 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 6.5 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Biebmo- ja biebmanbarggu resursapersovnnat boarrásiidplána	Klinihkalaš biebmanfysiologa resursapersovnnat geat buoridit biebmanbarggu kvalitehta	Troandima suohkan
Biebmo- ja biebmanbarggu oahpahus	Biepmu, borramuša ja biebmana gealboloktenprográmmat	Oslo suohkan, Hol suohkan, Nordlándda ja Møre ja Romsdal Buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid ovdánahttinguovddážit
Mearrediđolaš biebmandoaimmat	Biebmankártten ja oktasaš bargovuogit maiguin čuovvula boarrásiid biebmandilálašvuoda.	Romssa suohkan
Biebmu ja boradeapmi buohcceviesu biebmanstrategijias	Biebmanstrategiija vai sihkarastá biebmanbarggu kvalitehta	Dearvašvuotta Stavanger HF ja Haukeland universitehtabuohcceviessu
Biebmo- ja boradanpolitihka boarrásiidda	Plána mii sihkarastá ahte boarrásat galget oážžut guossohuvvot njálgga ja álbmás biepmu ja ahte boradeapmi dahká searvevuoda ja buriid vásáhusaid	København suohkan

4. Vuogádatlaš biebmanbargu

Vuogádatlaš biebmanbarggu lea sáhka čuovvulit guđege biebmandárbbu vai hehte váilebiebmama ja boasttubiebmama. Boarrásiin, geat ožžot dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid buohcceviesus ja ruovttubuohccedikšumis, ferte kártet biebmanstáhtusa. Dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus ferte árvoštallat boasttu- ja váilebiebmama riskka ja dan

ahte galgágo ráhkaduvvot individuála biebmanplána. Dat mielddisbuktá ahte dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus bidjá doarvái áiggi ja rievttis gelbbolašvuoda kártet, árvoštallat ja duođaštit biebmanstáhtusa, árvoštallat biebmo- ja biebmanfálaldaga ja álggahit mearrediđolaš doaimmaid guhtiige.

Tabell 1.11 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 6.6 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Ovttasbargu stuoragievkkana ja dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa gaskkas	Ovttasbargu gievkkana ja dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa gaskkas	Bærum ja Grimstad suohkanat
Ovttasbargu biepmu ja biebmama gaskkas	Ovttasbargu gievkkana ja ossodaga, buhcciidruovttujođiheadđji ja suohkanpolitihkkariid gaskkas	Glomstua fuolahusguovddáš Molde suohkanis
Báikkálašgievkkan	Ovttasbargu báikkálašgievkkana ja buhcciidruovttuossodaga gaskkas, mas gievkkanbargit guossohit biepmu	Ørnes buhcciidruoktu Meløy suohkanis
Bargovuoiti	Dearvvašvuoda- ja bajásšaddanfága oahppit oassálatet Namsosa Dearvvašvuodáviesu biebmabarggus	Olav Duun joatkkaskuvla ja Namsos dearvvašvuodáviesu Namsos suohkanis

5. Báikkálaš gievkkan ja gelbbolašvuoha

Buot suohkaniin berre leat gievkkan- ja biebmofágalaš gelbbolašvuoha dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas, beroškeahttá das gos biepmu buvttaduvvo. Lea maid dai dehálaš ahte buorit rutiinnat ráhkaduvvojit dasa movt biepmu ráhkaduvvo ja guossohuvvo, go galgá sihkkarastit buori biepmu ja biebmama. Ráđđehus áigu čielggadit sierra doarjaga hábmema mii galgá

mannat buhcciidruovttuid báikkálašgievkkana ođasteapmái, ásaheapmái dahje ođđasit ásaheapmái 2020 rájes. Dat šaddá sullasaš modeallaortnega mielde go Dánmárkkus lea, mas ulbmil lea leamaš addit ássiide buoret boradanvásáhusaid ja dahkat biebmoráhkadeami stuorit oassin árgabeaivvis. Doarjaga hábmen galgá čielggaduvvot 2019:s.

DEARVVAŠVUOĐAVEAHKKI

Olles eallima eallit lea refoarbma mii ráhkada boarrásiid dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa, mas deháleamos jearaldat lea: Mii lea dutnje dehálaš? Boarrásat galget dovdat iežaset árvusadnojuvvon ja oidnon ja fátmastuvvon mearrádusaide mat gusket sidjiide. Boarrásat galget oažžut vejolašvuoda orrut ruovttus nu guhkágo lea vejolaš, ja oažžut doarjaga birget árgabeaivvis, váikko lea dávda ja doaibmaváili. Seammás galget dovdat oadjebassan dasa ahte ožžot veahki go dan dárbbasit. Go eallin manná loahpa guvlui, de galget sii oažžut buori geahpedeaddji fuolahusa ja divššu.

Nu galget boarrásat oažžut vejolašvuoda eallit eallima - olles eallima.

Gulahallančoahkkimiid ruovttoluottadieđut ja gelbbolašvuoha dán suorggis orru čájeheamen ahte eai buot boarrásat oaččo áimmahuššot

iežaset vuđolaš dárbbu dearvvašvuodaveahkkái ja veahki eastadit dávdda ja doaibmaváili. Oallugat háliidit dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa mii eambo atná vuodđun boarrásiid dárbbuid, ja mas boarrásat besset leat hoavddat iežaset eallimis guhkimus lági mielde.

Hástalusaid čoahkkáigeassu:

- Váilevaš fuomášupmi birgemii ja eastadeapmái
- Heajos bajilgovva seagáš dárbbuin ja váttisvuodain
- Fysalaš aktivitehta ja hárjehallan geavahuvvo unnán
- Váilevaš geavaheapmi ođđa dikšunmáliin
- Unnán vuogádatlaš kárten ja čuovvoleapmi ovttaskasolbmoss

Tabell 1.12 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 7.2 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
OLLES EALLIMA Eallit	Bálvalusaid nuppástuhttin nu ahte buhtadandoaimmat šaddet eastadeaddji doaibman árgabeaivve veajuiduhttima, čálgoteknologiija, eastadeaddji ruovttufitnana jna bokte.	Stavanger suohkan
Árra árjabidjan ja árgabeaivválaš-veajuiduhttin	Ergoterapevta boahdá geavaheaddji ruktui ja veahkeha eastadeaddji doaimmaiguin. Árgabeaivválaš veajuiduhttin boarrásiidda geat orrot ruovttus ja geat ožžot juo ruovttubálvalusaid	Troandima suohkan
Vossa - modealla	Fágaidrastideaddji modealla árgabeaivválaš veajuiduhttimii	Voss suohkan ja Vestlándda allaskuvla
Árgabeaivválaš-veajuiduhttin	Árgabeaivválaš veajuiduhttima geahččaleapmi das maid árvoštallamiiguin juo leat oahppan	Geahččaluwo 47 suohkanis Fuolahusdutkanma guovddáš oarji ja Oslo universitehta
Dearvašvuodastašuvdna boarrásiidda	Eastadeaddji ja dearvašvuodáovddideaddji doaibma boarrásiidda geat leat badjel 67 jagi ja orrot ruovttus	Hárstták suohkan

Dusten dihte hástalusaid, evttohuvojit vihtta čovdosa, mas ulbmil lea lasihit birgehalla ja eallinkvalitehta, eastadit funkšuvdnahedjoneami ja addit veahki rievttis áiggis:

- Birget árgabeaivvis
- Proaktiivválaš bálvalusat
- Fysalaš hárrjehalla ulbmillaš geavaheapmi
- Birasdikšu
- Vuogádatlaš kárten ja čuovvoleapmi

Birget árgabeaivvis

Boarrásiin galgá leat vejolašvuohka eanemus lági mielde ieža birget ja ieža eanemus lági mielde nagodit bargat. Dat mearkaša ahte dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus berre árvoštallat ovttaskasolbmo dárbbuid ja veajuiduhttin vejolašvuoda ja iežas fuolahusa, ovdalgo bidjet doaimmaid johtui mat buhtadit doaibmanávcca massima. Árgabeaivve veajuiduhttin lea guovddáš váikkuhangaskaoapmi mii sáhtta addit lassi iešbirgejumi beaivválaš

Tabell 1.13 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 7.3 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Digitála kárten	Digitála kártenskovvi mainna galgá kártet čálgoteknologalaš bálvalusaid ássiid gaskkas	Stovner gávpotoassi Oslo suohkanis
Senioraid resursaguovddáš	Proaktiiva árjjabidjan mii galgá hehttet dahje mañidit veahkkedárbbu	Steinkjer suohkan
Bagadallit eastadeaddji ruovttuguossástallamiidda	Ásahit ja čađahit eastadeaddji ruovttuguossástallama boarrásiidda	Dearvašvuođa direktoráhtta
Pasieantta váste dearvašvuođabálvalusjoavku	Bargu mas fuobmá dearvašvuođahedjoneami árra muttos vai hehte fáhkka sisačáliheamiid dahje fas sisačáliheamiid buohccevissui	Romssa ja Hársttáid suohkanat ja Davvi-Norgga universitehtabuohcceviessu

aktivitehtaide, buoridit doaimmanávccá ja mañidit doaimmahedjoneami. Čálgoteknologalaš čovdosat mat dagahit ahte eallinkvalitehta, iešheanalašvuohta ja birgen bisuhuvvo leat dehálaš váikkuhangaskaoamit.

2. Proaktiivvalaš bálvalusat

Proaktiivvalaš bálvalusat mat biddjojit árra muttos johtui, ovdalgo duođalaš dávda lea ovdánan. Proaktiivvalaš bálvalusat miellidibuktet ahte bálvalusat aktiivvalaččat váldet oktavuođa ássiiguin geat ieža eai váldde oktavuođa dearvašvuođabálvalusain, ja fáallet lagabut čuovvoleami. Dat sáhttá hehttet ahte dávda ja doaimmaváili vearáska, ja ahte boarrásat sáhttet birget guhkit eallimis.

Dearvašvuođabálvalus berre váldit atnui reaidduid ja iskanlisttuid mat sáhttet fuobmát dávdaovdáneami riskka ja doaimmamassima árabut. Dán doaimma ferte geahččat lagas oktavuođas joavkovuđot bálvalusaid

ovdánahttimiin, nugo suohkana vuodđodearvašvuođajoavkku ja čuovvolanjoavkku.

Go galgá eastadit lassáneaddji veahkkedárbbu ja sihkkarastet ahte boares olbmot ožžot vejolašvuođa orrut iešheanalaččat guhkimus lági mielde, de lea dehálaš árra muttos identifiseret persovnnaid geain lea doaimmamassin riska. Birget árgabeaivvalaš aktivitehtain lea mearrideaddjin beassat iešheanalaččat orrut iežas ruovttus. Dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa kárten berre danin dáhpáhuvat boarrásiid iežaset birraiin, ruovttuguossástallamiin. Reformma evttoha ahte dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalus berre árvvoštallat geavahit eastadeaddji guossástallamiid ruovttuin, ii dušše dallego ássi lea vassis ahkáii bohtán, muhto ovdamearkka dihte duođalaš dáhpáhusaid maññel, go ovttasorru jápmá, go čálihuvo olggos buohcciviesus dahje go lea ođđa bistevas diagnosa.

Tabell 1.14 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maidai 7.4 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Bowls boarrásiidda	Modiserejuvvon bowlingspeallu erenoamážit boares dievdduid váste	Mental Helse Moss ja Boarrásiideallin Moss eaktodáhtolašguovddázis
Gievra ja stáddalaš	Gealbovuđot gahččaneastadeaddji hárbhallanlágideapmi boarrásiidda	Troandima suohkan
Norgga teknihkalaš-luonddudiedalaš universitehta ja Pensionistalihttu	A course for older persons who have fallen, or who are afraid they may fall	Bjerke district in Oslo municipality
Stargadis juolggi nalde	Kursa boarrásiidda geat leat gahččan, dahje geat ballet gahččat	Bjerke gávpotoassi Oslo suohkanis
Gahččaneastadeaddji joavkohárbhallan	Joavkohárbhallan boarrásiidda geain leat álgán doaibmahedjoneamit ja boarrásiidda geain lea heajos balánsa dahje geat leat gahččan	Romssa suohkan
Aktiivvalaš boarrásat buhcciidruovttus	Hárbhallanprográmma buhcciidruovttu orruide	Norgga Buhccedivššárliehttu, Løvåsen buhcciidruoktu ja Boarrásiid- ja buhcciidruovttu etáhtta Bergen suohkanis

3. Fysalaš hárbhallama ulbmillaš geavaheapmi

Boarrásiidda berre fállujuvot fysalaš hárbhallan ja aktivitehta, dat doaibma lea dakkár mii eastada, dikšu ja veajuiduhtá. Dat sáhtá ovdamearkka dihte leat suohkana dearvašeallinfálaldaga bokte, jus ásaha hárbhallanfálaldaga/ hárbhallanjoavkkuid boarrásiidda, ja individuála heivehuvvon hárbhallamiid.

Fysalaš aktivitehta lea doaibma mas lea stuora vejolašvuhta eastadit fysalaš doaimmaid hedjoneami, massima ja kognitiiva hedjoneami ja demeanssa. Organiserejuvvon hárbhallanfálaldat joavkkuin addá buoremus effeakta. Ollu suohkaniin lea fálaldat mainna ožžot fysalaš hárbhallama vuogádatlaš ja ulbmillaš vugiin.

Hárbhallanfálaldat mii lea boarrásiid váste berre earret eará:

Tabell 1.15 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 7.5 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Filmmat muittuid váste	Filmmat main sisdoallu lea heivehuvvon olbmuid geain lea demeansa, ja maid sáhtta atnit arvosmahttin- ja aktiviserendoaimmain	Buvttadanfitnodat Giefs ovttas Nátionála gealbobálvalusain Boarásnuvamii ja dearvašvuhtii ja Asker suohkan
Musihkkavuđot birasdikšun	Vuogádatlaš lávlla, musihka ja lihkaideami geavaheapmi integrerejuvvon beaivválaš aktivitehtaide ja bargguide.	Feviktun orrun- ja fuolahusguovddáš Grimstad suohkanis Ytterøy dearvašvuodašillju Levanger suohkanis
Gájanas	Oahpahušdoaimma geavahit lávluma persovnaide geain lea demeansa	Songdalen suohkan
Čállinkursa boarrásiidda	Buhcciidruovttu, boarrásiidguovddáža ja beaiveguovddáža boarrásat čállet teavsttaid iežaset eallimiid birra	Girku Gávpotmišuvdna ja Mortensnes buhcciidruoktu ja Romssa suohkana beaiveguovddáš
Dáiddaterapiija boarrásiidda	Čájehit dovdduid ja vásáhusaid hutkkálaččat njuhttema, govvaráhkadeami, láirehábmema, lihkestemiid bokte jna.	Hamar suohkan
Sámi šillju	Ealli deaivadanbáiki masa vuodđun lea sámi árbevierra ja kultuvra persovnaide geain lea demeansa	Kárášjoga skuvla ja Kárášjoga buhcciidruoktu Kárášjoga giieldas

- Čadahuvvot smávva hárjehallanjoavkkuin
- Fállat lotnologaid balánsahárjehallama ja juolggegievrudahtti hárjehallama
- Fállat instruktivrraid geat sáhttet addit individuála čuovvoleami ja bagadallama

4. Birasdikšu

Birasdikšun sáhtta lasihit birgema ja čálggu, dagahit ođđa vejolašvuodaid gulahallamii, vuolidit garrabalu ja unnidit dárbbasmeahtun dálkkasgeavaheami boarrásiin. Birasdikšumis sáhtta leat integrerejuvvon musihka geavaheapmi

ja eará kulturovdánbuktimat dikšumis ja beaivválaš aktivitehtat, muitobarggut, dovdan ja áicoarvosmahttin. Birasdikšun sáhtta leat golmma dásis:

- Birasdikšundoaimma lea ovttaskasdoaimma ovttaskas persovna dahje joavkku váste mii ovdamearkka dihte geavaha musihka ja lávluma dikšumis dahje go dat organiserejuvvo oktasašaktivitehtan
- Birasterapevtalaš vuogit sáhttet ovdamearkka dihte geavahuvvot muitobarggus

Tabell 1.16 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 7.6 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Buohccedikšunklinihkka ruovttuorruide	Suohkanlaš buohccedivššárbálvalusat heivehuvvon lanjain	Stavanger suohkan
Fáhkka buohcci seahkka	Ruovttubuohccedikšuma bargiin lea fárus reaidoseahkka mas leat dárbbalaš ávdnasat go bohtet fáhkka buohcci pasieantaid lusa	Skedsmo suohkan
ALERT	Gealboprográmma mainna vuogádatlaš áicama ja gulahallama gelbbolašvuohta ja geavaheapmi lassána	Buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid ovdánahttinguovddáš Akershusas
ABCDE	Gealboprográmma mii galgá hukset vuogádatlaš áicam- ja doaibmagelbbolašvuođa buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid bargiin	Ovdánahttinguovddáš buhcciidruovttuide ja ruovttubálvalus Rogalánddas, Sola ja Stavanger suohkaniin
Njuolga varrasutnii dikšun buhcciidruovttus	Buhcciidruovttuid bargit ožžot teorehtalaš ja praktihkalaš oahpu njuolga varra sutnii dikšumis go lea visot goikan ja go leat njoammudávdat	Vestfolda buohcceviessu, Høgskolen i Sørøst-Norge, Oslo universitehta Oslos ja 30 buhcciidruovttu Vestfoldas
Vuogádatlaš gealbokárten	Oahpahusfálaldat man vuodđun lea suohkana gelbbolašvuođa vuogádatlaš kárten	Verdal suohkan
Bátnedearvašvuođa ovttasbargu	Ovttasbargošiehtadusat gaskal bátnedearvašvuođabálvalusa ja dearvašvuođa- ja fuollabálvalusa	Buskerud, Romsa ja Sogn ja Fjordane fylkkasuohkanat ja Vestlándda Allaskuvla.
Boarrásiid ja gárihuhttin fierpmádat Oslos	Movttiidahtti ságastallan mas fuobmá várálaš gárihuhttinmirkogeavaheami boarrásiin geat orrot ruovttus	Boarrásiid ja gárendili fierpmádat Oslo suohkanis (NERO)

dahje aktiiva muitogeavahemiin, áicoarvosmahttimis, fysalaš aktivitehta geavaheamis dahje lánččojuvvon borademiin

- Birasdikšun sáhtta maid dai leat dan birra movt ávkkástallat ja ráhkadit buriid fysalaš ja psykososiála rámmaeavttuid

5. Vuogádatlaš kárten ja čuovvoleapmi

Fuobmát dávdamearkkaid ovdáneami, doaibmamassima dahje váttisvuođaid, lea eaktu dasa ahte sáhtta árrat bidjat johtui doaimmaid, sihke boarrásiidda geat orrot ruovttuin ja buhcciidruovttuin. Dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalus berre dan dihte ovdánahttit ja geavahit bargiid gelbbolašvuođa vuogádatlaš kártemis, áicamis ja čuovvoleamis.

Dakkár kárten ja čuovvoleapmi ferte, lassin fysalaš dearvvašvuhtii ja doibmii, sisdoallat biebmastáhtusa, njálbme- ja bátne dearvvašvuođa, áicomassima, psyhkalaš dearvvašvuođa ja sosiála beliid. Eaktun dasa lea ahte leat bargit geain lea viiddis gelbbolašvuohta ja dájvja gaskasaš

ovttasbargu mángga fágajoavkkuin, nugo bátne divššáriiguin, ergoterapevttaiguin, fysioterapevttaiguin, lassin buohccidivššáriiguin ja doaktáriiguin, ja dat ferte gehččot oktavuodas joavkovuđot bálvalusaid ovdánemiin.

8

OKTILISVUOHTA

Olles eallima eallit lea reforbma mii galgá dahkat eambbo oktilis bálvalusfálaldaga boarrásiidda ja sin oapmahaččaide. Ulbmil lea addit boarrásiidda eambbo oadjebasvuođa ja diehttevašvuođa pasieantadikšumis ja sirdašumiin gaskkal iežas ruovttu, buohcceviesu ja unnit bargiid geaiguin galgá gulahallat. Ulbmil lea váldit vára singuin geat váldet vára iežaset lagamusain, ja addit oapmahaččaide doarjaga ja duddema, vai eai váibba badjelmeare.

Nu galget boarrásat oažžut vejolašvuođa eallit eallima - olles eallimis.

Gulahallančoahkkimiid ruovttoluottadieđut ja máhttu dán suorggis čájeha ahte ollu boarrásat ja sin oapmahaččat vásihit ahte bálvalusat leat bearehaga juhkkovuvvon ja dain váilu ollislašvuohta ja jotkkolašvuohta. Dat dagaha dorvvohisvuođa ja vuorjašumi, ja čuohcá erenoamážit sidjiide geain leat eanemus dárbbut.

Hástalusaid čoahkkáigeassu:

- Beare unnán persovdnadeattuhuvvon lahkoneapmi
- Beare unnán dudden ja doarjja oapmahaččaide
- Beare unnán jotkkolašvuohta ja oadjebasvuohta, beare ollu bargit geaiguin galgá gulahallat ja eahpesihkarvuohta das boahtágo dahje goas veahkki boahtá
- Beare ollu boatkat ja gáibidahkis sirdašumit suohkaniid bálvalusfálaldagaid gaskkas
- Beare unnán jotkkolašvuohta ja oadjebasvuohta gaskkal iešguđetge bálvalusdásiid

Tabell 1.17 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 8.2 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Persovdna deattuhuvvon fuolahus persovnaide geain lea demeansa	Bargit barget persovdna deattuhuvvon vugiin go addet bálvalusaid persovnaide geain lea demeansa	Vágan suohkan ja Tasta buhcciidruoktu Stavanger suohkanis
Bargojoavku mii deattuha persovna go bargá	Ruovttubálvalus lea juhkkoujvovon bargojoavkkuide. Váldo oktavuodaolmmoš dahje bargojoavkku jodiheadji kárte ja ráhkada doaimplánaid	Hamar suohkan
Mii lea dutnje dehálaš?	Buriid pasieantadikšumiid oahppanfierpmádat man vuođđun lea jearaldat: Mii lea dutnje dehálaš?	Birrasiid 200 suohkana

Evttohuvojit vihtta čovdosa go galgá dustet hástalusaid, mas ulbmil lea lassi oadjebasvuohta ja diehttevašvuohta pasieantadivššu ektui boarrásiidda ja sin oapmahaččaide:

- Ovttaskasolbmo dárbbut
- Oapmahaččaide dudden ja doarjja
- Unnibut olbmot geaiguin dárbbáša leat oktavuodas ja eambo bissovašvuohta
- Litnáseappot sirdašumiid gaskkal ruovttu ja buhcciidruovttu
- Plánejuvovon sirdašumit gaskkal suohkaniid ja buohcevesuid

1. Ovttaskasolbmo dárbbut

Bálvalusfálaldat galgá vuođđun atnit dan mii ovttaskasolbmui lea dehálaš. Persovnadeattuhuvvon lahkoneapmi mielddisbuktá ahte váldá vuhtii boarrásiid ollislaš olmmožin, ii dušše sin dávdda ja doaimaváilli. Ulbmil lea ahte juohke olmmoš galgá váldit iežas resurssaid atnui ja bisuhit iešheanalášvuođa nu guhkágo lea vejolaš. Dat mearkkaša árvvusatnit olbmo beroškeahhtá agis ja

doaimbanávccain. Ovttaskasolbmo eallinduogáš, árvvut ja áigumušat galget vuođđun dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa fálaldahkii. Dat mielddisbuktá maid dai árvvusatnit ja váldit vuhtii giela, kultuvrra ja identitehta.

Jus dan galgá olahit, de ferte dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalus earret eará kártet ovttaskasolbmo dárbbuid, hábmet individuála plána ja fuolahit ahte leat jámmat ságastallamat geavahedjiin ja oapmahaččaiguin.

2. Oapmahaččaide dudden ja doarjja

Ollu oapmahaččain leat gáibidankis fuolahusbarggut ja sii vásihit stuora nođiid. Dan dihte lea dehálaš ahte oapmahaččat ožžot buori doarjaga ja duddema, ja ahte sin árjabidjan dohkkehuvvo. Reforpmas loktejuvojit golbma čovdosa, maid bokte oapmahaččat ožžot lassi doarjaga ja duddema:

Tabell 1.18 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 8.3 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Máškidis duddenortnegat	Duddenortnegat mat maid dai fálet bálvalusaid eahkes ja ihkku	Maurtuva Vekstgård Inderøy suohkanis, Råkhaugen fuolahusguovddáš Molde suohkanis ja Vittersø gård Larvik suohkanis
Friskus – diehtjuohkin ja gulahallan oapmahaččaiguin	Digitála reaidu gulahallamii ja ovttasbargui suohkaniid, báikkálašservodaga, eaktodáhtolaččaid ja oapmahaččaid gaskkas	Førde, Voss ja Naustdal suohkanat, Buhcciidruovttuid ja ruovttubálvalusaid ovdánahttinguovddáš, Álbmotdearvvašvuođa nationálasearvi ja Rukses Ruossa Sogn ja Fjordanes
Diehtjuohkin oapmahaččaide	Neahttasiidu oapmahaččaide mas leat áige guovdilis dieđut	Gjøvik suohkan
KOMP	Dihtoršearbma mainna álkit oažžu oktavuoda bearrašiin ja sosiála fierpmádagain	Borasdávdearvi ja No Isolation
Ollislaš oapmahašfálaldat	Viiddis oapmahašfálaldat ássiide, earret eará vuosttašceahkkefálaldat	Ålesund suohkan
Oapmahašskuvllat ja ságastallanjoavkkut	Oapmahašskuvllat ja ságastallanjoavkkut oapmahaččaide geain leat olbmot geain lea demeansa	258 suohkana

- Eambo máškidis suohkanlaš duddenfálaldagat mat heivejit oapmahaččaid dárbbuide, mas váldojuvvo vuhtii áigi, guhkkodat ja dat leago fálaldat ruovttus, ásašusas dahje eará ládje
- Diehtjuohkin ja gulahallan earret eará digitála reaiduid bokte
- Oapmahašskuvllat ja ságastallanjoavkkut mat mielváikkuhit oahppamii ja birgemii

Guhkilmas ja viiddis fuolahusárjavidjan sáhtta lasihit riskka dearvvašvuođaváttuide. Ollislaš oapmahašpolitihka ferte váldit vuhtii dan

ja bidjat doaimmaid johtui mat hehttejit ahte oapmahaččat váibet badjelmeare ja ieža bohtet dárbbasit veahki.

3. Unnibut olbmot geaiguin dárbbas leat oktavuodas - lassi bissovašvuohta

Geavaheddjiin ja oapmahaččain lea dárbu bálvalusaide main lea beasatlašvuohta, jotkkolašvuohta, oadjebasvuohta ja diehttevašvuohta. Ollu suohkanat leat iešguđet ládje bargagohtán váikkuhit dasa, earret eará ođđa bargo- ja organiserenmodeallaid bokte ja molssaevttolaš vuorrobarguid bokte.

Tabell 1.19 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maidai 8.4 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Váldooktavuohta	Buot boarrásat ožžot váldo gulahallanolbmo gii galgá sihkkarastit ahte geavaheaddji oažžu buoremus lági mielde heivehuvvon bálvalusaid ja individuála čuovvoleami.	Bådådjo, Eidskog, Romssa, Sortland ja Kristiansund suohkanat
Veahki šihattojuvvon áigái - logistihkka	Logistihkkačoavddus vai šaddet eambo optimála vuodjinruvttot ja buoret juohku bargguin	Horten suohkan
Bálvalusgávpi	Neahttavuđot kaleanddar- ja diŋgondoaimma gos bálvalusoažžut sáhttet diŋgot suohkanlaš bálvalusaid dan áigái mii heive guhtiige.	Larvik suohkan
Digitála ássiidbálvalusat	Digitála bálvalus mii sádde dieđuid gaskkal ássiid, oapmahaččaid ja ruovttubálvalusa. Geavaheaddjit sáhttet diŋgot ja eretcealkit diimmuid	Helsenorge.no
Ođđa bargo- ja organisašuvnamállet	Doaimmajuhkkojuvvon bargojoavkkut ruovttubálvalusas	Hamar suohkan
Molssaevttolaš vuorrobargoortnegat	Guhkes vuorrobargu persovnnaiguin gain lea doaimmashehttejupmi ja geat orrot orrunsearvevuodain Muhtun iešguđet lágan bargoáigeortnegat, earret eará guhkes vuorrobargu	Lillevollen residential care facility in Bodø municipality Bergen municipality
Romssa modealla	Bistevaš bargoveahka vahkkoloahpain ja eambo ollesáiggeviggit fágaorganisašuvnnaid sierrašiehtadusaid bokte	Romssa suohkan

Reformma lokte bajás njealje evttohusa čovdosiidda mat sáhttet dagahit ahte ovttaskas geavaheaddji ja su oapmahaččat eai dárbbas leat oktavuodas nu mángasiin, ja ahte sii vásihit lassí oadjebasvuoda ja jotkkolašvuoda bálvalusfálaldagas:

Váldo oktavuodaolmmoš

Dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus berre organiseret iežas bálvalusaid nu ahte buhccidruovttuid ássit ja ruovttubálvalusa boares geavaheaddjit ožžot bistevaš váldo oktavuodaolbmo.

Váldooktavuođa ulbmil lea ahte geavaheaddji ja su oapmahaččat galget vásihit oadjebasvuoda čielga ovddasvástádusjuohkima bokte ja go lea lagas oktavuoha ovttain olbmuin. Váldo oktavuodaolmmoš galgá dagahit dasa ahte boarrásiid árgabeaivvi dovdomearkan lea joatkevašvuoha ja diehttevašvuoha.

Rievttes veahkki rievttis áigái

Buot ruovttubálvalusa geavaheaddjit berrejit leat vissásat dasa ahte veahkki boahá šihattojuvvon áigái, ja ahte sii

Tabell 1.20 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 8.5 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Ovttadahttojuvvo bálválasat	Buhcciidruoktu mii lea ovttadahttojuvvo ruovttubálválasain. Bargit addet veahki sihke ruovttus ja ásaahasain	Kvitsøy suohkan
	Muhtun oasis ruovttubálválasas ja ásaahusbálválasas leat ovttadahttojuvvo	Bardu suohkan
Buhcciidruovttuid eanjkilmearráduusat	Buhcciidruovttu ássit ožžot seamma rievtti mearráduasaide bálválasfálaldaga sisdoalu birra go sii geat orrot ruovttus	Fræna suohkan

ožžot dieđu jus áigemuddu rievdá. Ulbmil lea lasihit diehttevašvuoda ja oadjebasvuoda ovttaskas geavaheadjái ja sin oapmahaččaide. Gávdnojit iešguđet lágan reaidut movt dan sáhtttá dahkat, earret eará elektrovnnalaš prográmmaiguin mat optimaliserejit bargolisttuid ja bargojuogu plánema.

Ođđa bargo- ja organisašuvdnamállat
Vai geavaheadjit galget oažžut buoret jotkkolašvuoda bálválasfálaldagas, de leat ollu suohkanat geahččalan iešguđetlágan bargo- ja organisašuvdnamálliid. Oktasaččat daidda lea ahte dat eanasmuddui leat doaibmajuhkkojuvvo bargojoavkkut. Leat smávva ja dássedis bargiidjoavkkut mat leat organiserejuvvo nu ahte pasieanttat ožžot čalmmus ja oadjebas árgabeaivvi diehttevaš bálválasaiguin.

Molssaevttolaš vuorrobargoortnegat
Go galgá addit boarrásiidda buorebut ja eambo ollislaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálválasaid, de leat ollu suohkanat geahččalan molssaevttolaš vuorrobargoortnegiid. Molssaevttolaš vuorrobargoortnegat, ovdamearkka dihte guhkes vuorrobargu, sáhtttá

dagahit ahte šaddet eambo heivehuvvo bálválasat go bargi lea eambo doppe ja šaddet unnibut vuorut bargis ovttá jándoris. Ollu dutkosat Norggas čájehit ahte guhkes vuorrobargu unnida streassa bargiin, ja dagaha eambo jotkkolašvuoda ja áiggi geavaheddjiide. Guhkes vuorrobarggus leat vávttat mas beaivválaš ja vahkkosaš bargoáigi spiehkasta bargobiraslága bargoáigemearráduasain. Molssaevttolaš vuorrobargoortnet guoski šiehtadusat leat danin šiehtadallanáššin bargoeallima osolaččaid gaskkas.

4. Litnásit sirdašupmi ruovttu ja buhcciidruovttu gaskkas

Suohkanat berrejit láhčit dili buoret pasieantadikšumii ja litnáseappot sirdašupmái ruovttu ja buhcciidruovttu gaskkas.

Boares geavaheddjiide sáhtttá dat mearkkašit eambo oadjebasvuoda ja unnit dávvgu go fárrejit. Oapmahaččaide sáhtttá dat mearkkašit eambo duddema ja doarjaga ovdal fárrema, ja bovdehusa joatkit veahkehemiiin maŋŋel fárrema. Dás lea sáhka buoret ovttastahttimis ja guhkit ja eanet dássedis

Tabell 1.21 Báikkálaš ovdamearkkat mat galget inspireret, geahča maid dai 8.6 bovssa

Bajilčála	Mii	Gii
Árra plánen ja áššemeannudeapmi olggosčáliheapmái	Ovttasdoaimbankantuvra hálddašandásiid gaskkas mii ovttahtá suohkaniid ovttasbarggu ja šiehtadallamiid buohcceviisuiguin	Akershus universitehtabuohcceviessu ja Romerike suohkanat
Fágaidrasttideaddji árvvoštallanjoavku	Fágaidrasttideaddji árvvoštallanjoavku proševttas Innovatiiva Veajuiduhttin Siskkit Østfoldas	Indre Østfolda Dearvašvuodaviessu
Árvvoštallanjoavku	Árvvoštallanjoavku mas lea oktavuohhta buohcceviisuiguin sihke pasieantaid sisa- ja olggosčáliheamis	Stovner gávpotoassi Oslo suohkanis
Oadjebas olggosčáliheapmi buhcciidruovttus ja buohcceviessu	Pasieantasihkarvuodaprográmma I trygge hender 24-7 mas lea nátionála oahppofierpmádat mii galgá lávdadit oadjebas olggosčáliheame doaimbapáhka	Dearvašvuodadirektoráhtta
Eambo suohkanat	Team with responsibility for “Secure discharge” with the patient as an equal party	Kristiansand municipality
Oadjebas olggosčáliheapmi	Joavku mas lea ovddasvástáduš Oadjebas olggosčáliheapmi prošeaktii mas pasieanta lea seammaárvosaš oassebealli	Kristiansund suohkan
Guovttebealat gealbosiid	Njuolggadusat guovttebealat gealbosiidmii gaskkal buohcceviessu ja suohkanlaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid	St. Olavs hospítála ja suohkanat sisaváldinguovllus
Dearvašvuodabálvalusaid strategiija boarrásiidda	Dearvašvuodabálvalusaid strategiija boarrásiidda	Diakonhjemmet ja Oslo suohkan
SAM-AKS	Ovttasdoaimbanprošeakta ahkepsykiatriija ossodaga ja suohkanlaš buhcciidruovttuid gaskkas (SAM-AKS) mas lea oahpahus ja bagadus earkilášiide	Ahkepsykiatriija ossodat Innlandet Buohcceviessu DD:s
KVALAP	Ahkepsykiatriija kvalitehtaregisttar	Boarásmuvvama ja dearvašvuoda nátionála gealbovuodá

ovttastahttojuvnon proseassas bargiide go boarrásat molsot bálvalusfálaldagaid. Suohkaniidda sáhtá dat mearkašit eambo ovttahtton geavaheami resurssain ruovttubálvalusa ja

buhcciidruovttu rastá ja buoret duppalastima bálvalusfálaldagaid gaskkas. Stáhtii sáhtá dat mearkašit ahte ferte árvvoštallat leatgo cakkit stáhtalaš njuolggadusčállosiin mat

hehttejit ovttahttima ja buriid pasieantadivššuid gaskkal iežas ruovttu ja buhccidruovttu.

5. Plánejuvvon sirdašumit suohkaniid ja buohcce viesuid gaskkas

Vai sihkkarastit buriid sirdašumiid gaskkal bálvalusdásiid, de berre láchčojuvvot árra plánen ja áššemeannudeapmi olggosčáliheapmái ovttas pasieanttaiguin ja oapmahaččaiguin, ja guovttebealat gelbbolašvuodasirdin bálvalusdásiid gaskkas. Ulbmil lea buorre ja oktilis dikšun ja čuovvoleapmi, ja hehttet fas

ođđasit sisačálihemiid mat eai leat sávahahtti.

Reforbma evttoha joatkit oahppofierpmádaga buriid pasieantadivššuide 2020- 2022 áigodahkii, vai buot suohkanat ja dearvašvuodafitnodagat ožžot vejolašvuoda oassálastit oahppofierpmádahkii. Ulbmil lea doarjut suohkaniid ja dearvašvuodafitnodagaid vai pasieantadivššu sirdašumit buorránit ja sihkkarastit geavaheddjiid dárbbuid vásihit ollislaš, oadjebas ja koordinerejuvvon bálvalusaid.

REFORPMA VUOĐDU

Boahtteáiggi servodagas bohtet šaddat eambo ja eambo boarrásat, ahte boarrásiid oassi lassána álbmogis, ja ahte dađistaga šaddet eambo ahte eambo boarrásepmosat boarrásiid gaskkas. Nasionála dásis duppalasto sihke oassi ja lohku sis geain leat 80 jahkásaččat dahje boarráset, 2040 rádjái. Dasa lassin soaitá boahtteáiggi nu ahte lea váilevašvuohta sihke bargofámu, oapmahaččain ja eaktodáhtolaččain geat miedihit váldit badjel lasat dakkár fuolahusbargguid. Stuorimus hástalus soaitá leat ahte regionála erohusaid lassáneapmi lea čadnon demográfalaš rievdadusaide. 2040 boahat eambbogo juohke goalmát ássi ollu doaresbeale suohkaniin leat badjel 65 jagi.

Ollu čuolmmat álbmotčoahkkádusa rievdadusaid geažil áimmahuššojuvvojit dain dieđáhusain ja doaimbaplánain mat ovdal leat biddjon ovdán.

Ráđđehus lea bargagohtán ovdánahttit buriid ja ceavzilis čovdosiid iešguđetlágan álbmotdearvašvuođadoaimmaid

bokte, doaimmaiguin mat lasihit gelbbolašvuođa ja kapasitehta bálvalusain ja go ovdánahttojuvvojit ođđa čovdosat ja bargovuogit sihke suohkanlaš dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusain ja erenoamášdearvašvuođabálvalusas. Dát lea earret eará dáid olis: Dieđ. St. 11 (2015–2016) Nasionála dearvašvuođa- ja buohcceviessoplána 2016–2019, Dieđ. St. 19 (2014–2015) Álbmotdearvašvuođadieđáhus - Hálddašeapmi ja vejolašvuođat ja Dieđ. St. 26 (2014–2015) Boahtteáiggi vuođđodearvašvuođabálvalus - lagasvuohta ja ollislašvuohta, ja Gealbolokten 2020 ja Fuolahus 2020 mas lea investerendoarjja buhcciidruovttuide ja fuolahusásodagaide, demeansaplána ja geahččaleapmi stáhtalaš ruhtademiin. Čadaheapmi doaimmain dáid dieđáhusaid ja plánaid mielde leat vuođđun Olles eallima eallimii.

Almmuhan:
Dearvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta

Almmolaš ášahusat sáhttet dingot eanet gáhppálagaid dáppe:
Departemeanttaid sihkarvuođa ja bálvalusorganisašuvdna
E-poasta: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Interneahtta: www.publikasjoner.dep.no
Telefovdna: + 47 222 40 000

Almmuhannumar: I-1186 S
Hábmen: Kord
Prenten: Stáhta sihkarvuođa ja bálvalusorganisašuvdna
and Service Organisation
04/2019

